

Doctor Martin Lutheruse kaheksa kirja,
mis tema

Piiwimaale: Riiga, Tartu ja Tallinna

faatnud aastal 1523, 1524, 1525, 1529, 1531, 1532, 1533 ja 1540.

~~~~~~
Sindsa Lutheruse

400 aastase sündimise päewaks:

1483   10. November
            29. Otktoober   1883.

J. Kotjar

Saksa keelest Eesti keele kirjutanud J. a.

Wiljandi praost ja õpetaja August Doll.

Riigas, 1883. Trükitud Alexander Stieda tuluga.

Luther, Martin

No 4.

Doctor Martin Lutheruse kõhkeja kirja,

mis tema

Liivimaaale: Riiga, Tartu ja Tallinna

saatnud aastal

1523, 1524, 1525, 1529, 1531, 1532, 1533 ja 1540.

Õndsas Lutheruse

400 aastase sündimise päewaks:

1483 $\frac{10. \text{ November}}{29. \text{ Oktoober}}$ 1883.

Saksa keelest Eesti keele kirjutatud j. a.

Wiljandi praost ja õpetaja **August Doll.**

Jüri Kotjar.

Riigas,

Trükitud Alexander Stieda kuluga.

1883.

Ar 883.

284 (430) (092) Luther

AR
F. R. Kreuzwaldi
nim. ENSV Rikmik
Raamatukogu

91 370

Nr. 2106.

Gegen den Druck dieser Schrift ist nach vorgängiger Durchsicht von Seiten des Bibländischen Ev. Luth. Consistorii nichts einzutwenden.

Riga-Schloß, den 7. October 1883.

J. Holt, Affessor.

A. Büttner, Not.

(L. S.)

Sensuri poolest lubatud. Riias, 8. Oktobril 1883.

Traktitud Milleri raamatu traktimajas Riias. Serderiplats Nr. 2.

Dr. Martin Lutheruse

maenitsusekiri kõikide kristlastele

Riias, Tallinnas ja Tartus Siwimaal.

Arwalitsetud armastatud Jumala sõbradele, kõikide kristlastele Riias, Tallinnas ja Tartus Siwimaal, minu armaste isandatele ja wendadele Kristuses, Martin Luther, Wittenbergi õpetaja. Aastal 1523.

Armujärg ja rahu Kristuses.

Mina olen kirja ja keele läbi kuulda saanud, armsjad isandad ja wennad, et Jumal, meite Iskanda ja õnnistegija isa ka teie juures on oma imetegusid alustanud ja oma armurikka tõe walgusega teie südametele wõeraks tulnud, weelgi teid nii ülewäga on õnnistanud, et teie seda südamega rõõmsaste wastowõtate kui tõise Jumala sõna, mis se ka tõeste on: mida ometi meie juures suurem jagu ei taha kuulda ega kannatada; waid mida rohkemat ja suuremat armu Jumal meile siin pakub, seda enam panewad würstid, piiskopid ja kõik peemoti laiad soomused meeletumalt selle wasto, laimawad, neawad ja liusawad nii kaua kunni nemad palju kinnipüüdnud, ja praego hilja taht on arapõletanud, sel kombel Kristusele meite aéal uusi martirid (were-tunnistajaid) laetwa saatnud, et mina teid rõõmuga wõin õndsaks nimetada, kes teie maailma ääres, nagu paganad (Apostliteg. 13, 48.) terve sõna kõige rõõmuga wasto wõtate, mis meite Juudid selles Jeruusalemmas, jah Baabilonis, mitte üksnes arapõlgawad, waid ka ei soowi, et keegi seda kuuleb. Jumala wiha on tulnud nende pääle otsani, ütleb püha Paulus; aga teie üle walitseb arm.

Sellepärast, minu kõigearmsamad, olge tänulikud Jumala armu pärast, ja tundke oma katsumise aega, et teie Jumala armu mitte ei pea asjata wastowõtma (2. Kor. 6, 1). Ja pange esmalt tähele, et teie Kalatia rahwaks ei saa, kes nii ilusaste pääle hakkasid, ja nii tore-

daiks, puhtaiks ja kasiinaiks kristlasiks said; aga pea pöör-
fid ja läänfid neid ekkitajad tegude ekkiteele. Wististe
tuleb ka teie jekka hunta, kui enne need head karjased, keda
Jumal teile praego on läkitanud, ära on läinud, ja saawad
laimama õiget teed, ja teid uueste Egiptuse maale wedama,
et teie wale jumala-teenistusega kuratit Jumala asemel
orjate, millest Kristus teid praego oma taewa walguise
läbi on päästnud ja igapäew päästab, et teie jõuaksite
tema tundmisele, ja kindlat oleksite, et üksnes tema on
meie Issand, preester, õpetaja, piiskopp, isa, õnnistegija,
abimees, troost ja tugid igaweste, kõikides pattudes, surmas,
häbas ja mis meil puudub, olgu sel aéal ehk igaweste.

Sest nõnda olete kuulnud ja õppinud, et kes usub, et
Jeesus Kristus oma were läbi, ilma meite teenistusega,
Jumala isa tahmise järel, on meite õnnistegijaks ja meite
hingede piiskopiks saanud, et seesama usk ilma mingisuguse
teuta meile tõeste annab ja wastawõtub Kristuse nõnda,
kuidas tema usub. Sest Kristuse weri ep ole tõeste selle-
pärast mitte minu ehk sinu, et meie paastume ehk loeme,
waid sellepärast et meie seda nõnda usume, kuidas Paulus
kirjutab Room. 3, 28: Meie armame, et inimene
õigeks saab usu läbi, ilma käsu tegusita.

See usk teeb meile rõõmsa, rahulise südame Jumala
kohta, ja peab teda armsaks pidama; sest et tema näeb,
Jumala tahmine ja tema armu hool ning heldus meie
wasta olla, et Kristus meid nõnda aitab. See tähendab
siis: Kristuse läbi Issa juure tulla ja Issa juure tõmmatud
saada; siis on rahu Jumalaga ja oodetakse julgeste ja
rõõmsaste surma ja olgu mis õnnetust. Kus aga seda
uskku mitte ei ole, jääb on pimedus, jääb ep ole mitte
kristlasi, ega mingisugust jumaliku teu ehk meelehea
sädemest.

Sest olete teie juba õppinud, et kõik õpetused, mis
meile siamaale anti, et teu läbi wagaks ja õndsaks wõime
saada, pattu wõime mahajätta ja oma eest kannatada, nagu
nimelt sääatud paastumised, palwed, püha paika rändamised,
misjad (wereta ohwerdamised), öö-walwamised, armuasu-
tamised, munkade ja nunnade eluwis ja pappide põli, et
need kõik kurati õpetused, Jumala teutamised on: sest et

nemad omas ülbuses lootwad, seda meite kasuts teha, mis ainuüksi Kristuse weri usu läbi peab tegema; annawad sellega inimeste õpetustele ja tegudele auu, mis ometi üksnes Jumala sõna ja tegude kohane on. Aga usu walgus näeb selgeste, et need on paljas paks hirmuline pimedus, ja jääb Jumala armu juure, mis Kristuses, ja arwab oma teenistuse Jumala ees tühjaks. See on tee taewa poole ja kristliku elu ülem asi.

Pääle selle olete kuulnud: Et niisugusel inimesel ühtegi muud wõlgo ei ole, kuid et tema oma ligimest armastab, nõnda kui Paulus ütleb Room. 13, 8, ja Kristus Joan. ew. 13, 34: See on minu käjusõna, et teie üks teist peate armastama. Sest kes Kristuse jüngrid on, need ei tohi enese eest ja oma patu eest, ja oma õnnistuse eest midagi teha; waid seda on juba Kristuse weri teinud, ja kõik lorda saatnud, ja neid armastanud, et nemad iseennast mitte enam ei tohi armastada, ega püüda, ega mõnda head soowida; waid mis nemad sellest enesele tahaksid teha ja püüda, peawad nemad oma ligimese kohta pöörma, ja niisugusid häid tegusid, mis neil omal waja ep ole, teisele tegema: otsegu Kristus meile on teinud, kes ka oma were mitte enese eest waid meie eest on annud ja ära walanud. Ja see'p see täht on, millest õigid kristlasi äratuntakse, nagu Kristus ütleb Joan. ew. 13, 35: Sest samast tunnewad kõik, et teie minu jüngrid olete, kui teil armastus on isekesis. See on kristliku elu teine päätükk.

Nõnda õpetage ja tehke, minu kõigearmsamad, ja ärge laske endid mitte muu teisest õpetuse tuulest õäritutada, puhugu tema Roomast ehk Jeruusalemmast. Ülem asi on usk Kristuse sisse ja ligimese armastus. Pattude lahtiostmise, pühade kummardamise, ja olgu mis tegu iial meite heaks ja meite hingede kasuks arwatakse, nende eest põgenege kui suretawa kihwti eest.

Aga kui teie sellest puhtast õpetusest kinni hoiate ja tema juure jääte, ei jää rist ega tagasiuamine mitte tulemata. Sest kuri waim ei wõi mitte sallida, et tema pühadus peaks nõnda häbisse ja tühja jääma, mis tema oma preestrite läbi kõiges maailmas tegudega on üles-

šäänud. Aga olge teie kindlad ja mõistke, et teite käsi ei wõi paremine käia, kui teite Issanda ja piiskopi Kristuse käsi, keda ka niisuguste õpetuste pärast, et tema wariseeride tegupühadust nuhtles, piinati. Teile saab seesugune rist kasulik ja tarwis olema, teid kindla, julge lootuse sisse saates, et seda elu wihtate ja tulewat rõõmsaste oodate, nõnda et teie siis kolmes tükis: usus, armastuses ja lootuses, walmis ja täielikud olete.

Mis aga saakramentidest ja wäljaspoolistest asjadest söömise ja joomise, riiete ja kombede kohta ütelda on, küll seda teie õpetajad juba teile ütlewad. Sest kus need kolm asja õiete peetakse, jääb lähed ka kristlik priius kõigis niisugusis wäljaspoolis is asjus hästi korda. Meite Issand Jeesus Kristus aga walmistagu teid täieste, tema kinnitagu ja wahwastagu teid oma igawese riigile kõige oma tarkuse ja tundmise täiussega. Temal olgu kiitus ja tänu igaweses aeas, Amen.

See maenitus olgu teile, armsad wennad, meele pärast. Sest, et teie seda küll juba teate, ehk minu käest teil seda mitte tarwis ep ole; siiski nõuab minu hool ja kohus, et mina ka ilma tarwita teie eest muretjen ja teenin. Wõtke oma õpetajate eest hoolt kanda ja paluge ka meie eest. Jumala arm olgu teiega, Amen.

127. Daaweti laul äraseletatud Kristlastele Nias Siiwimaal. 1524.

Martinus Luther kõikide armaste sõbradele Kristuses Nias ja Siiwimaal.

Armu ja rahu Jumalalt meite Isalt, meite Issanda Jeesuse Kristuse läbi. Mind on ammu palutud, armsad sõbrad, teile midagi kristlikku asja kirjutada; oleksin seda ka õiete hea meelega teinud, nagu see minu kohus on: aga kõikisugu talitused keelid mind, weelgi, et mina midagi iseasja ei teadnud kirjutada, sest et Jumal, meite Isa, teie wasto on nii armuline olnud oma püha sõnaga, et teie üksteist oma keelid wõite niihästi õpetada kui maenitjeda, kinnitada ja trööstida, weel param ehk kui

meie. Ometi, et seda minu käest sooviti, siis warastasin mina eneselt niipalju aega, et oma ja ka teie waimu ühe waimuliku jumaliku lauluga ärataksin, ja wõtsin nõuiks, Laaweti 127. laulu äraseletada. Ja seda tegin ma selle pärast, et see laul ilufaste südamid tõmmab korraga ahnusest ja aaliku ning wara murest usu poole Jumala sisse, ja ka lühidelt õpetab, kuidas tarwis on kristlikult ennast hoida, aalikku warandust teenides ja hoides. Sest arwata on küll, et ewangeliumil, mis meie ja teie juures tõusnud, mitte ei saa parem lugu olema, kui Kristuse ja apostlite aal, ja maailma algusest saadik temal olnud on. Sest mitte üksnes ewangelistid, waid ka kõik prohwetid kaebawad selle üle, et ahnus ja aaliku waranduse mure wäga keelab ewangeliummi, wilja kandmast. Kallis Jumala sõna kukub jo alati ohakate sekka, ja teda lämmatatakse ära, et ta ei wõi wilja kanda, nagu meile, oh kahju, igapäine elu selgeste näitab ja Paulus ka kaebab (Wilip. 2,21): Kõik otsiwad oma, ei mitte mis Kristuse Jeesuse auuks tuleb.

Mina olen nüüd palju jutlust teinud ja kirjutanud, et pidada linnades häid koolisid ehitama, õpitud meeste ja naiste kaswatamiseks, kellest saaks kristlikusi, häid kirikisandaid ja õpetajaid, ja et Jumala sõna rohkestes liiguks; siiski on inimesed nii laisad ja pittaldased selle juures, nagu peaks igauks toidu ja aaliku wara pärast meelt ärasteitma, et arwan, aeg pidada tulema, millal mõlemad: koolmeistrid, kirikisandid ja õpetajad peawad kaduma, ja käsitööle ehk muu ammetile minema, peawad sõna mahapanema ja ennast nälja eest hoidma; nagu Lewitid pidid Jumalateenistuse mahajätma, ja kündma, kuidas Neemia kirjutab (13 p. 10.).

Kas see ep ole aga hirmus hale lugu? Siitsaadik wõis üks linn, millel neli- ehk wiisjada kodanikku oli, üksnes kerjus-munkadele anda wiis-, kuus-, seitsejada kuldtükki, senna juure weel mis piiskopp, tema asemik ja muud nälgijad, ja weel mis kerjajad ning abipreestrid riisusid. Weelgi tänapäew peab üks niisugune linn küll wiis- ehk kuusjada kuldtükki aastas üksnes päähe eest andma; sõna lausumata mis maiuse asjad, siid, kuld, perlid ja muu

tühi asi maksab; jah, mis lakutakse õlut ja wiina!? Aga kui kõik kokkoarwad, niisugune linn wistab aasta aéal palju enam kui tuhat kuldtükki sõnniku pääle. Seesugune waene, wilets, hukkalaäinud walitus on proego Satsamaal. Peaks see linn aga jaa ehk kaks kuldtükki andma hea kooli ja lantsli tarwis, jah, siis peaksid waeseks ning kerjuseks jääma, siis ep ole meil mitte midagi, siis walitseb ahnus ja toidu e mure, siis tahetakse nalga surra.

Mis saab aga Jumal selle kohta wiimaks ütlemas? Tema saab seda ütlemas: Mis õäl kardab, see tuleb tema kätte (Õpetuse sõn. 10, 24.). Nalga kardame, nalg tuleb meie kallale, ja ep aita selle wasto mingi mure. Ja et meie ilma ühegi häädata, kui uskumata paganad, nii hoolsad oleme, tema sõna ja tegu sellega mis tema meile ta kõrwa on lisanud, mitte nõudes, jaõdab tema meile aea, millal meie küll saame muretseda, ja siiski ei wõi ennast edasi aidata. Ja kui see sünnib, nagu nähi, et armuta naljoaeg tulemas, siis kulub see meile ära; sest meie tahame seda nõnda.

End sel aéal oleme ekfitojatele, pappidele ja munkadele, kes meie emasid, naisi, tütrid ja õdesid äranaersid ja hooradeks tegid, kes meid wiha ja wäega maharususid, et pidime kui kuratite all ägama, ja kes pääle selle kihwtise õpetusega ihu ja hinge tappid ja põrgu kihutasid: nendesamadele oleme annud mitte üksnes üleliia küllalt, waid ka maad ja rahwast, linnu ja kindlusi ja oleme neid suuremaks isandaks teinud, kui meie ise oleme ehk kui meil enestel on. Kui meile aga nüüd Jumal läkitab wagasid, truuisid, õpituid mehi, kes aitawad kasinuse ja puhtuse poole sõnadega ja tegudega, ja wähendawad hoorust jumaliku abielu waral, pääle selle tööd teewad kõige hoolega meite ihu ja hinge kasuks, ja wäitawad meile taewa poole õige tee, neist ei pea meie lugu. Ja keda meie peakime teab mis hinna eest maailma otjast tooma, neid peame üsna nõnda kui rikas mees waest Laatsarust pidas, ja ei wõi nüüd mitte kolme waga õpitud õpetajat, kes abielus, toita, kes meie endisel aéal wõisime sada hoorapidajat kõiges ilus ülalpidada. Dot, kuidas see Jumala meele järel on, küll meie seda pea näha saame.

Meie ei lase endid õpetada; külap tema ka kord omad kõrwad kinni matab, ja ei kuule meid. Veel on mõni hing maa pääl, kui need oma pää mahapanewad, siis on aeg käes.

Midagi paremat ep ole ülesäätnud, kui aga üks teine hullem paapsi walitsus, mis meid (kui see võimalik oleks) hirmsamine häwitab, kui esimene on teinud, mis ka tõeste saab ja peab sündima, kui mitte wiimne päew wahela ei tule. Meie tahame ikka petetud, eksitatud, nüljetud, ja naerdud saada; nagu tarkus kaebab Õpetuse sõn 1. p (24.): Ma olen hüüdnud, ja teie olete wasto tõrkunud; ma olen oma käe sirutanud, ja ükski ei pane tähele; ja teie ei ole ei ühestki minu nõuust hoolinud, ega tahtnud mo noomimist mitte: siis tahan ka mina teite hukatuses naerda, ma tahan irwitada kui see tuleb, mis teile hirmu teeb... Siis nemad küll mind hüawad, aga mina ei wasta mitte. Seepärast peawad nemad oma wiiside kasu sõõma, ja oma nõuupidamistest küll saama.

Sellepärast tahan mina veel ühe laulu laulda, niisuguse ahnuse kasuks, kas ehk veel mõnda jaoks aratada, kes meid aitaksid, Jumala wiha kauem eemale hoida. Ja see peab olema laul, mille päälkiri on: Saalomoni laul, templi treppide pääl laulda.

Miks see ja mõni muu Saaweti laul nimetatakse lauluks templi treppide pääl, ei tea mina mitte. Mõned arwawad: Sellepärast et preestrid ja Sewitid seesugusi laulusid laulsid, kui nemad templi läksid, treppide ehk astmete pääl; sellepärast nimetawad nemad neid astmete ehk treppilauluks. Aga see ei mõu mitte, ep ole sellel ka mitte põhja ja teatust pühas kirjas, nemad ep ole ka mitte astmete pääl, waid on templi sees laulnud. Kui aga mõte ja meel peab mõuma, tahaksin mina nõnda arwata ja mõelda, et need laulud kõrge häälega lauldi, otsegu poisid ehk noised laulawad meeste kõrwas, ja seep seesama on, miks mõni Saaweti laul nimetatakse Samnazeah, see tähendab: kõrgeste laulda j. n. e. Et aga Sewitide laulumiihid kaduma läinud on, siis on tädmata,

mis õige, ep ole sest ka mitte suurt kasu, kui meie aga laulu siju diete aramõistatšime.

Saalomon on aga seda laulu teinud, ja tema on seš mitte üksnes Waimust walgustatud, waid tema on seda ka kui mees, kes igapäewases walitšuse ammetis haritud, ja kellel inimestega palju tegemist oli, igawiisi näinud, kui ilmaasjata usuta hing ennast murega waewab, et kõhule küll saaks, mis ometi kõi tuleb Jumala õnnistamisest ja kaitsemisest. Sest kui tema mitte ei õnnista, siis ei aita mingisugune töö; kui tema mitte ei kaitse, siis ei aita mure mitte, ja (Saalomon) ütleb nõnda:

Kui Jehoowa ei ehita koda, siis hoone ehitajad näewad jäl kallal waewa ilmaaego: kui Jehoowa ei hoiu linna, siis walwab waht ilmaaego.

Ilmaaego on see teile, et teie wara ülestõufete, ja kaua ülewel istute, ja sõõte leiba suure waluga; nõnda see on: Jehoowa annab oma armukesele unes.

Waata, lapsed on Jehoowa päris oša, ihu sugu on armupalk.

Otsegu nooled wägewa mehe käes, nõnda on noore põlwe poead.

Wäga õnnis on mees, kes oma nooletuppe nendega täitnud; ei saa tema häbisje, kui nemad waenlastega räägiwad warawa juus.

Õfiteks peame teädma: hoone ehitamine ei tähenda siin mitte üksnes puude ja kwiide ülesšäadmist, et šaakšid seinad ja katus, kambriid ja toad, waid palju enam kõi mis majasše puutub, mis meie maakeeles nimetame majapidamiseks. Nõnda kui Aristoteles kirjutab de oeconomia, see on, majapidamisest, kus kõrwa loetäse naine ja laps, sulane ja ümardaja, loom ja põhk; otsegu 2. Moos. 1 (21.) Mooses kirjutab, et Jumal mõlemale ämmale head tegi ja majad ehitas, sest et nemad teda kartšid ja ei kägistanud mitte Jsraeli lapši ära, see on: tema aitis neid, et nemad mehi, poegi, tütrid ja mis sinna kõrwa äraläheb, küll šaid. Sest Saalomoni nõu on, kristlikust abielust kirjutada ja õpetab igauhte, kuidas tema peab kristlik naisemeeš ja pereišand olema.

Mõistus ja maailm mõtleb, abielu ja majapidamine pidada nõnda korda minema, kuidas nemad seda juhivad; tahawad oma walitšemisega ja tööga šäda, just nagu

peaks kõik nende töö läbi tehtama. Sinna kohta ütleb Saalomon: Ei mitte; ja lükkab meid ülesse Jumala juure, ja õpetab meid seda kõik õige usuga Jumala käest paluma ja ootma. Ja seda näitse ka igapäises elus nõnda. Mõnikord algavad kats inimest, kellel waewalt särk seljas on, oma abielu, ja ometi toidawad nemad endid nii hiilukeste ja ilusaste, et üsna rööm nähes. Aga mõned jälle panewad juure waranduse kofko, ometigi kulub kõik nende käte all ära, et aga waewalt endid elus hoiawad. Ja jälle, kats heidawad ühte nõuusse juure armastusega ja asi läheb ka hästi nende igatsemise mööda, aga pärast ep ole neil enese wahel mitte üht head päewa. Mõnedel on suur hool ja häda, et aga lapsi saaksid, aga ei saa neid mitte. Teised, kes selle järele ei igatse, saawad maja täis lapsi. Ja jälle, mõned katsuwad rahuliste maja pidada oma perega, siiski pöördakse nõnda, et kõikjugu õnnetust juhtub. Jah nõnda käiwad maailmas asjad imelikult.

Kes see on aga, kes sel kombel abieluga ja majapidamisega möllab ja pöörab asja nii weidraسته? See on see-sama, kellest Saalomon siin ütleb: Kui Jehoowa ei ehita, siis on majapidamine hukkas. Seda sõna tahab tema tõendada ja hoida, sellepärast lasseb tema maailmas niisugusid lugusid sündida, et tema umbustu rõhuts ja mõistuse julgust ühes kõige nõuuga ja tööga häbisise ajaks, ja lükkaks neid usu poole.

See ainus salm peaks jo õiete abielule kihutama ja kõiki kinnitama, kes temas elawad, ja peaks ahnuse lödwaiks tegema. Sest see kohutab noori inimesi ära abielusse astumast, et nemad näewad, kuidas kõik nii imelikult läheb, ja ütlewad: Palju on majasse waja; ja jälle: küll naise kõrwas hästi õpetatakse. See'p see on, nemad ei saa aru, kes seda teeb, ja miks tema seda teeb, ja et inimese nõud ja jõud siin mitte ei näe wara, ja mitte ei wõi aidata, ei taha tema ka mitte pääle hakata.

Sedamööda jatutakse ropu elusse, kui abielusse ei astuta, ehk ahnusse ja muresse, kui abielusse mindakse. Siin aga seisab kindel nõu: Lase Jehoowat hoone ehitada ja maja pidada, ära sega tema tegu mitte, tema kohus on selle eest muretseda, mitte aga sinu. Sest kes majajand ja maja-

pidaja on, feda lafe muretšeda. Dns majasše palju waja: et olgu, eks Jumal ep ole suurem kui maja; kes täidab taewa ja maa, eks see ei wõi ka maja täita, nimelt kui tema feda oma hoolets wõtab, ja lafeb feda enesest laulda.

Mis ime siis see on, et palju asjo majasše tarwis läheb, kus Jumal mitte majajand ep ole? Kui fina feda mitte ei näe, kes peab maja täitma, eks siis kõik nurgad ei pea kui tühjad paistma. Waatad fina aga tema filmi, ega ja siis iialgi ei märka, kas ükski nurg tühhi on: fina arwad, kõik olla täis, ja ongi kõik täis. Ep ole ta aga mitte täis, siis on see sinu filmanäu süü, nagu pimedä, et tema päikest ei näe. Kes aga diete näeb, jellele pöörab Jumal sõna ümber ja ei ütle mitte: palju läheb majasše tarwis, waid palju läheb majast wälja. Meie näeme siis, et majapida- mine peab sündima usus, siis on sääl küllalt nõnda et aru saad: mitte meite töö ei tee feda, waid Jumala õnnistus ja abi.

Agä feda ep ole mitte arwata, et tema töötegemist ära- keelaks. Kohus ja käst on, et peab tööd tegema; äga toitu ja maja täiust ei pea fina iial mitte tööd wiljaks pidama, waid üksnes Jumala anniks ja õnnistuseks. Sest kui feda tööd wiljaks peetakse, siis üürgab warši ahnus ja mure, ja arwatakse palju tööga ka palju ärateenida. Nõnda juhtub wastane lugu, et mõni mees hirmus palju tööd teeb, ning ometi on neil waewalt leiba süüa. Teised teewad pitkamisi tööd, ja neile woolab wara kokko. See tuleb sest, et Jumal tahab oma auu hoida, kui see kes ainuüksi kõik kosutab. Sest kui fina kas sada aastat künnaksid ja kõige maailma tööd ärateeksid, siiski ei wõiks fina mitte üht ainust kört mullast wälja tärkama panna; waid Jumal teeb, ilma kõige sinu teuta, kui fina magad, kõrre iwast ja palju semnid finna otša, nii palju kui tema tahab.

Sell-pärast tahab Saalomon siin küll tööd tarwiliseks tunnistada; äga muret ja ahnust tühjaks teha. Sest tema ep ütle mitte: Jehoowa ehitab maja, et keegi ei peaks selle kallal tööd tegema, waid nõnda: Kui Jehoowa ei ehitä koda, siis hoone ehitajad näewad sääl kallal waewa ilma ägo. Otsegu ütles tema: tööd tegema pead fina; äga ilmaasjata on, kui tööd üksi on, ja

arwab iseennast toita wõiwad: tema ei wõi seda, Jumal peab seda tegema. Tee siis nõnda tööd, et sina mitte ilmaaego tööd ei teeks. Siis aga näed sina waewa ilmaaego, kui sina muretsed, ja oma töö pääle loodad, et tema sind toidaks. Töötegemine on sinu kohus, aga toitmine ja majapidamine on üksnes Jumala asi. Sellepärast pead sina need mõlemad kaugele teine teisest lahutama: waewanägemine ja kojaehitamine ehk toitmine, nii kaugele kui taewas ja maa, Jumal ja inimesed teine teisest eemal on.

Seep see on, miks Saalomoni Opetuse sõnades (20, 4) fagedaste lugeda on, kuidas laisko nuheldatakse, et nemad ei taha tööd teha, ja üteldakse: Laisk ei künna maad külma pärast; aga lõikuse aeal otsib ta midagi ja ei saa ühtegi. Aga usinad käed korjavad warandust. See ja mõni muu salm näitse nõnda käiwat, kui tuleks see tööst, et ennast toidetakse, aga ometi ütleb tema jäläl, niisamati ka meite laulus: Jumala õnnistusest tuleb see, ja nagu maakeeles üteldakse: Jumal jägab, Jumal juhatab. See olgu seletuseks: Jumal on Udamat käskinud, oma leiba süüa oma pale higis, ja tahab, et ta peab tööd tegema, ja ilma tööta ei taha ta temale mitte anda. Ja jälle: ta ei taha temale ka midagi tema töö pärast anda, waid ainuüksi oma headusest ja õnnistusest, et töö peab tema toimetus olema ses elus, enese liha sundimiseks. Ons tema ses asjas sõnakuulelik, siis tahab ta temale ka küll anda ja teda hästi toita.

Sest Jumal ei toida inimest mitte teisel kombel, kui kõiki muid loomi, nagu (147) Laaweli laul ütleb: Tema annab lojustele nende söömise, noorile karnaille, kes teda appi hüawad. Ja jälle 145. laulus (15. 16.): Kõikide silmad, Sehoowa, ootwad sind, ja sina annad neile nende roa omal aeal. Sa teed lahti oma käe, ja täidad kõik, mis elab, hea melega, see on: täiussega ja küllusega. Ega keegi elajas oma toiduse pärast ei orja, waid igauhel on oma tegu, pärast seda otsib tema ja leiab oma roa. Pinnute lennab ja laulab, teeb pesa ja paneb mune; see on tema töö, aga sest tema ennast ei toida. Härjad kinnawad, hobused kannawad ja sõdiwad, lambad annawad willa,

piima ja juustu j. n. e.: see on nende töö; aga sest nemad ennast ei toida, vaid maa kannab rohtu ja toidab neid Jumala armust, nagu Kristus ise, Matt. 6 (26.) meid käsib lindusid tähele panna, kuidas nemad ei külwa, lõika ega pane kokko aitade sisse, ja siiski toidetakse neid Jumalast, see tähendab: nemad teevad küll oma tööd, aga niisugust tööd nemad ei tee, mis neid toidaks.

Nõnda peab ka inimene tööd tegema ja midagi toimetama; aga selle juures siiski teadma, et üks teine on, mis teda toidab, ja mitte tema töö, vaid nimelt Jumala õnnistus; et küll näikse, nagu toidaks teda tema töö, sest et Jumal ilma tema tööta temale midagi ei anna. Otsegu ka lindude mitte ei külwa ega lõika, siiski peaks nälga surema, kui tema mitte ei lendaks ja otsiks toitu. Et tema iwa leiab, ei tule mitte tema tööst, vaid Jumala headusest. Sest kes pani tema toidu senna, et ta seda leiaks? Tõeste ainuüksi Jumal, nagu tema ütleb 1. Moos. 1 (29. 30): Waata, ma olen teile annud kõik rohud, mis seemet kannavad, see peab teile roaks olema ja kõikide elajatele ja kõikidel lindudele. Ühe sõnaga, kui ehk kiri seda mitte ei õpetaks, siiski näitab seda igapäine elu; sest kui Jumal mitte ei paneks, siis ei leiaks keegi mitte midagi, kui ka kõik maailm ennast jurnuks waevaks ja otsiks. Seda näeme filmadega ja katsume kättega; ja ikka ei usu meie veel mitte. Ja jälle: kui tema mitte ei jägaks ega hoiaks, siis ei jääks midagi, olgu ka sada tuhat luku ette pandud; ta läheb tuule ja lendu, et keegi ei tea, kuhu ta jääb.

Et ütle ometi, kes paneb kulla ja hõbe mäkke, et seda säält leitakse? Kes paneb põldu nii suure saagi, nagu üleskaswab wiljaga, wiinaga ja mitmesuguste marjadega, millest kõik elajad elavad? Teeb seda ehk inimese töö? Küll ikka nii: töö leiab seda, see on õige, aga Jumal peab seda sinna panema ja andma, kui töö seda leidma peab. Kes paneb rammu lihasse, et loomad poegewad, ja sünnivad maailm täis lindusid, elajaid, kalo j. n. e.? Kas seda teeb meite töö ja mure? Poolestgi mitte, Jumal on enne sääl ja annab oma õnnistust salaja sinna, siis tärkab ta kõiges täiuses wälja. Nõnda leiame siis, et kõik meite töö

ep ole muud midagi, kui Jumala hea andide ülesleidmine ja ülestõstmine, ja et tema midagi ei wõi teha ega alleshoida.

Nüüd näeme meie, kuidas Saalomon ses ühes ainjas salmis nii lühidalt on õppinud kõigesuurema küsimise inimese laste keskel, millest nii palju raamatuid kirjutatud, nii palju salmisid ja wiisid on wäljaarwatud waele kõhu toitmiseks; mida Saalomon kõik ühe koha pääle heidab, ja peidab kõik usu sisse ja ütleb: Sina teed ilmaaego tööd, kui sina selle julgusega waewa näed, et sina tahaksid ennast toita ja enesele hoone ehitada. Sina teed enesele küll palju muret ja waewa; aga niisuguse määratu uhtusega ja kurja umbusuga wihastad sina Jumalat wäga, et sina seda waelemaks jääb ja soutumaks hukka lähed, sest et sina püüad seda teha, mis ainuüksi tema asi on. Ja kui see sinule torda lähets, et sina niisuguse umbusuga kas igas asjas rikkaks saatsid, siiski sünnib see sinu hinge igaweseks hukatuseks, et Jumal sind lasseb pimedaks minna, ja sinu kät umbusus hästi käia. Tahad sina ennast aga waikseste ja hästi toita ja õieti maja pidada, siis pane tähele: Wõta töö kätte, et küll oleks asja toimetada, millest wõid oma leiba oma pale higis süüa; pärast seda ära muretse mitte, kuidas sind toidetakse, ja kuidas niisugune töö sinu hoonet ehitab ja hoiab: jäta see kõik Jumala hooletaks, ja lasse teda muretseada ning ehitada, pane lootus tema pääle, küll tema jägab sulle rõõmsaste ja rohkeste, mis sinu töö peab leidma ja tooma; sest kui tema ei pane ette, siis pead sina ometi ilmaaego tööd tegema ja ei leia mitte midagi.

Sell wiisil õpetab see salm, mis üsna ewangeliumi sarnane, kõige osawusega usku, mis hirmsa ahnuse ja kõhumure wasto sõdib, ja need keelawad praego, kahju küll, igal pool, et ewangelium oma wilja kannab. Saad sa sest salmist aru, siis on kõik see laul kerge äramõista, ja tahame nüüd ka teised salmid lühidelt ülejoosta.

Kui Jehowa ei hoi a linna, siis walwab wagt ilmaaego.

Õfimeses salmis nuhtles tema ahnuft, muret ja umbusku igauhte omal kohal: ses salmis teeb tema sedasama terwes koguduses. Sest terve kogudus ep ole muud kui palju

majasid koos: sellega nimetatakse ka kõikjugu wüerstiriigid, walitsused ja kuningriigid, ja mis üleüldse muu kogukond on.

Pime maailm arwab nüüd, sest et tema Jumalat ja tema tegu ei tunne, see olla maailma tarkuse, mõistuse ja wõimu jõu, kui kogukond ehk walitsus kosub ja kindlaks jääb; sellepärast korjawad nemad suurt warandust, walawad püssa, ehitawad kindlaid tornisid ja müürisid, muretsewad raudriidid ja suurt tagawara, jääwad tarfu säädufid, ja teewad tubliste ja targaste tööd, käiwad ülbeste pääle omas uhkuses, ja ei terita Jumalarki mitte selle eest, nagu need seda ei teinud, kes Baabiloni torni ehitasid.

Niikaua istub Jumal ülewel ja waatab päält, kui targaste ja toredaste inimeste lapsed edasi tormawad ja laskeb enesele ettelaulda Taaweti 33. laulust (10.): Jehoowa teeb paganate nõuu tühjaks, ta keelab ära rahwa mõtlemised. Ja jälle (Taaw. l. 94, 11.): Jehoowa teab inimese mõted ära, et nemad tühjad on. Ja jälle (Taaw. l. 76, 13.): Ta lõikab würstide waimu kui wiinamarjad ära, teda peawad kuningad maa pääl kartma. Sest tema laskeb niisugused linnad ja walitsused küll wähe tõusta ja hakata; aga enne kui nemad kord ümberwaatwad, tõukab tema neid maha, ja üleüldse, mida juuremad kuningriigid, seda ennem. Ja et nemad küll weel wähe jalule jääwad, siiski ep ole see Jumala ees palju enam kui üks hakatus, ja iial ep ole keegi neist sinna saanud, kuhu tema püüdis minna.

Kes tähele paneb Afsuri, Baabiloni, Persia, Kreeka, Rooma ja kõikide teiste kuningriikide lou, see ei leia säält seeft muud midagi, kui seda mis see salm ütleb, ja ep ole kõik nende ilu midagi muu kui mäng Jumala käes, kes neid lubas wähe tõusta, ja tõukas üht teise järel jälle ümber; ja nõnda kui nemad lühikene aeg inimese tarkuse ja uhkuse läbi tõusid, nõnda waosid nemad weel ruttem jälle. Mitte sellepärast, et oleks puudu olnud inimestest, rahast, warast ja kõigest nõuust; waid et õige waht lõpetas hoidmast ja näitis, palju inimese tarkus ja tugewas wõib, kui Jumal ei walwa ega hoia: siis nähti küll, et nende jõud midagi es olnud, kui tühi nõu ja kasuta püüdmine, mida nemad mitte ei suutnud korda saata ega täieste lõpetada.

Seda on nemad ifegi äratunnud ja tunnistanud. Sest nõnda kirjutab pagana usku Virgilius Troojaft, furnud Hektor olla temale unes ütelnud: Pidi Troojat kaitstama, siis oleks ta kaitstud ka minu käe läbi; ja Lukanus: Magnisque negatum stare diu: keeldud on, et suured riigid kaua seisma jääwad. Nii wäga awalik on Jumala tegu; füiski ei saada temast mitte aru, et küll pääga tema wasto joostakse. Nõnda tunnistawad ka sõamehed, et wõit mitte ei tulla sõawäe suurusest ega jõuust, waid, nagu nemad ütlewad, õnnest. Kirj. ütleb aga, see tulla Jumalast: ofsegu 24. Taaw. I. (8.) ütleb: Jehowa on wägew sõas; ja 147. Taaw. I. (10.): Temal ep ole mitte rõõmu hobusewäest; ja (33. Taaw. I. 17.): Hoošte abi on tühine, ja need ei wõi päästa oma suure wäe läbi; ka Roguja 9, (11.): Ma nägin ta päikesel all, et kermete käe ei ole jooksmist, ega wägewate käe sõdimist.

Nõnda tahab nüüd Saalomon jelle jalmiga lühidalt õpetada kõiki kuningaid, würstisid ja kohtuisandaid, ja mis iial walitseb, kuidas nemad peawad pidame õiete walitse, õnneliku walitsuse, et kõik hästi käiks. Nimelt peawad nemad esmalt walwama ja hooljad olema, kuidas nende ammet nõuab. Sest tema ei ütle fiin mitte, et nemad ei pidada walwama, ega hooljad olema; nõnda kui tema endises jalmis mitte ära ei keela töötegemist. Ka ütleb püha Paulus Room. r. 12, (8.): et need kes on ülewaatjad, olgu usinad; waid tahab, et nende walwamine mitte ei oleks ilmaaego ja tühine, waid kasulik ning hea.

Teiselt, et nemad niijuguse walwamise annaksid usus Jumala hoole, ja laseksid teda muretseda, kuidas tema hoiaks, et nad ise mitte uhkuste ei arwaks, et nende walwamine ja usinus linna hoida, waid ilma mureta oleksid, et Jumal küll saab linna hoidma, maad ja rahwast kaitsema; jäta uhkus ja mure lahku walwamisest, ja lase teda usus kui prii oma asja toimetada. Sest kui Jumal küll midagi ei taha hoida, olgu siis et inimesed hooljad on ja walwawad; füiski ei taha tema mitte, et sina mõtled, meie walwamine ja hool tehta seda, mis ometi üksnes tema heldus ja arm teeb.

Seeft tõeste teine teisest tuleb sest, kui meie walwame enese pääle lootes: kas uhkus ehk mure. Säheb asi torida ja heaks, siis oleme uhked oma walwamise pääle; lähleb asi tühja ja pahaste, siis muretseme, wärisene ja heidame meelt ära. Jumal aga ei taha neist mõlemist mitte ühte sallida, ei uhkust ega muret: et meie mitte ei muretseks, kui aeg rahuta, ega et meie uhked oleksime, kui meil rahu on; waid et meie puhtas õiges usus walwame ja teeme, mis meite ammet nõuab, ja et niisama wähe muretseme, kui käsi sandiste käib, kuid uhked oleme, käib ta hästi.

Seda ei tee aga keegi muu, kui see kelle süda usklik, nagu Daawet ütleb mure wasto, 3. laulus (7.): Ei ma kardan nii mitu kümme tuhat rahwa seast, kes ümberringi mo wasto panewad; ja 27. laulus (1, 3.): Jehoowa on mo abi, keda pean ma kartma? kui sõda mo wasto tõuseb, siis loodan ma tema pääle. Ja jälle kirjutab tema uhkuse wasto 44. laulus (7.): Ma ei looda mitte oma amu pääle, ja minu mõõk ei jaada mulle wõimust.

Miks tema siis käsib tööd teha ja walwada, ja tahab, et jull oleks müürid, raudriided ja kõiksugu tagawara, nagu tema käsib Israeli lapsi, enesele raudriided ülle ajada ja Kanaani rahwa wasto sõbida? Et ep ole tarwis tagawara korjada, kas peab ukse ja otnad lahti jätma ja poolestki mitte waenlase wasto panema, waid peab lastma ennast läbi pista, nagu oleksime furnud ihud, kuid 1. Maff. x. 2 (38.) teisjed tegid? Glades mitte. Sina oled praego kuulnud, et ülem walitsus peab walwama, usin olema ja kõik tegema, mis tema ammeti kohus, wärawad lukku panema, tornid ja müürid kaitsema, raudriided üllepanema, moona muretsema, je ennast nõnda säädma, kui ep oleks Jumalat mitte olemas, ja igakõs peaks iseennast päästma ja walitsema: nõnda kuidas majaisand peab tööd tegema, otsegu tahaks tema ennast töötegemisest toita.

Uga selle eest hoidku ta, et tema süda iial ei loodaks niisuguse töö pääle, ega mitte uhke ei oleks, kui käsi hästi käib, ja mitte ei muretseks, kui puudus tahab kätte

tükkida; waid jätku kõik niisugused walmistamised ja ehitamised meile Issanda Jumala kätteks, mis all tema ise teeb ja toimetab, mis meie wäga soowikime; sest tema käsib ka niisugusi walmistamisi teha, et tema nende alla oma tegu peidaks, ja lasseb nende wasto karata need, kes uhked on, ja et kinnitaks neid, kes mures, et nad teda mitte ei katjaks. Nõnda on tema kõik kuninga Daaweti sõad wanas testamendis toimetanud, jah kõige Israeli rahwa, ja toimetab neid weelgi jäl, kus niisugune usklik walitus on. Nõnda on tema Abrahami, Isaaki ja Jakobi nende töö läbi rikkaks teinud j. n. e. Et kõlbab küll ütelda: maailma lugu ja iseäranis tema pühade olek olla Jumala kate, mis alla tema ennast peidab ja maailms niimelikt walitseb ja mõllab.

Ilmaaega on see teile, et teie wara ülestõusete ja kaua ülewel istute, ja sõõte leiba juure waluga; nõnda see on: Jehoowa annab oma armukesele unes.

See on kõik kõneldud uhkuse ja mure wasto. Otsegu tahaks tema ütelda: Et teie wara ülestõusete ja hilja magama lähete, ja mõtlete, mida enam teie tööd teete, seda enam saab teil ka olema, see on tühi waew. Sest seda peab ometi Jumala õnnistus tegema. Ja kui teie ka enam kui teised teenikete, kes mitte nii hädaste ei püüa wara ja katet, siiski ei ulata see mitte nii kaugele, kui teiste oma, kes ep ole nii usinad, ja kaob ära kätte wahelt. Otsegu 37. Daaweti I. (16.) ütleb: Natuke, mis õigel on, see on parem, kui mitme õäla suur warandus; ja Saalomon oma õpetuse sõnades (15, 17.): Paremp on karpsta roog, kus armastus juures, kui nuumhärg, kus wihtamine juures.

Et see aga õige seletus on, ja et tema siin mitte ei teela tööd ega hoolt, on sest näha, et tema ütleb: Ja sõõte leiba juure waewaga. Sellega on nii palju öeldud: Teie teete oma leiwa kõwaks ja kibedaks, ja ep ole ometi mitte tööd süü, waid teie kartliku, uskumata südame süü, mis mitte ei usu, et Jumal teid saab toitma; waid ihkab ning igatseb, ja tahab enne laekad, kotid, keldrid ja

pööningad täis saada, ja mitte enne rahul olla, kui tema tagavarast teab, mis ta mitmel aastal ei või ärasüüa. Aga kes Jumala päale loodab, see ei muretse mitte teise homiku eest, vaid on täna rahul, ja teeb oma tööd rõõmuga ja vaikse südamega, hoiab ennast nagu Kristus ewangeliumis ütleb (Matt. 6, 34): Seepärast ärge muretsege mitte homse ette, sest küll homme päew oma eest muret peab. Igal päewal saab küll omast wäewast. Waata, neile ei jää nende roog mitte kõwaks ega libeks. Sest, ehk nemad küll oma leiba, kuidas näitse, oma pale higis sööwad, siiski teewad nemad seda nägemata, usuga ja rõõmsa südame tunnistusega.

Selle järel lõpetab tema, kuidas Jumal seda kõik anda, ja ütleb: Sic dabit dilectis suis somno: kõik, nii hästi hoone-ehitamise ja linna-hoidmise, seda annab tema unes oma armukesele, see on: tema lasseb neid küll tööd teha ja usinad olla, aga ometi nõnda, et nemad midagi ei muretse ega liigjulged ei ole; vaid käiwad oma teed rõõmsaste, ilma mureta, annawad kõik tema hooeks, ja elawad kauniste pääle waike ja rahulise südamega, kui keegi, kes julgeste ja maguste magab, ja ei muretse ka midagi, ja jääb ometi kauniste kaitstud ja elusse. Sest neil on küll ja peab küll olema, ja peawad kaitstud olema, sest et nemad seda Jumala hoole annawad, nagu 55. Daaweti laul (23.) ütleb: Heida Jehoowa pääle oma koorem, ja tema peab sind üles; ja 1. Peetr. 5, (7.): Heitke kõik oma mure tema pääle, sest ta muretseb teie eest. Üksnes hirmja mure, ahnuse ja umbuse wasto käib see, mitte aga töö wasto.

Waata, lapsed on Jehoowa päris osa, ihu sugu on armupall. See on üsna Ebrea rahwa wiisi räägitud. Pärandus Isandalt ja pall on üks, nagu lapsed ja ihu sugu jälle üks on; ja tahetakse nõnda ütelda: Mis kasu on, et teie nii wäga muretsete ja hädadlete, kuidas wara ja katet saaksite? Ega ometi lapsed ja mis naisest sünninud, ep ole teite wõimusest, keda ometi arwatakse maja ja linna kõrwa. Sest kus ep oleks lapsi ega

ihu sugu, fenna ei jääts maja ega linna. Kui siis need-
samad on Jumala pärandus ja pall see tähendab, Jumala
anded ja kingitused, kelle pärast teie nii väga muretsete,
ja kui kõik maailm kõige väega koos katsuks, ei võiks
tema ometigi mitte teha, et üks laps naise ihusse saaks ega
sünniks, vaid se on kõik ainuüksi Jumala tegu: miks teie
siis mõtlete ja muretsete wara ja kätte pärast, kui teil neid
ep ole, kellele teie niisugust wara ja kätte otsite? Siis
peaks nüüd iga majajäsa ja isand nõnda öieti ütleva:
Mina tahan tööd teha ja oma asja talitada; aga kes loob
ja teeb majas lapsed ja linna rahwa (kes kõik koos
ihusugu on) kall see neid ka toidab ja hoiab. Waata,
nõnda ep oleks sellele tema töö, ja teisele tema walwamine
mitte libe, ja sünniks kõik kauniste usus.

Seda on ka Kristus tähendanud Matt. 6, (25.) (nagu
kõiges jes laulus), kui tema ütleb: Eks ole ihu enam
kui riided, ja elu enam kui toidus? Nagu peaks
tema ütleva: Ega ometi lapsed ja ihusugu ep ole teie
murest; mis muretsete teie siis wara ja kätte pärast? Sest
kes võib ialgi ütelda, kuidas see sünnib, et kõik inimese
lapsed naise lihast tulewad? Kes on niisuguse suure hulga
inimesi naese lihasse peitnud, ja saadab neid nii imelikult
ilmale, kui mitte see, kes annab lapsed päranduseks ja
ihusugu palgaks oma armukesele unes? Jumal kingib öö
aial, üteldakse ja on tõeste tõsi.

Otsegu nooled wägewa mehe käes, nõnda
on noore põlwe poeal. Tema jääb lapsed ja
inimesed kokko nooltega wägewa mehe käes: seesama lasseb
nooli, millal ja kuhu ta tahab. Nõnda näeme meie ka,
kuidas Jumal meiega ümberkäib. Waata ometi, kui imelikult
tema mehe ja naise paari paneb, et ükski ei wõinud seda
arwata: kuidas saawad nemad inetu seisuse ja oleku kätte,
mis järel nemad ial ep ole igatsenud, et imeks panna,
ja läheb asi üleüldse teist wiisi, kui isa ja ema, ja igauks
ise mõtles. Otsegu tahaks Jumal teu-tunnistust selle
salmile anda ja ütelda: Mina tahan kõikide inimeste
nõuu tühjaks teha ja inimese lastega ümberkäia oma taht-
mise järel, et oleksid nemad minu käes, kui nooled wägewa
mehe käes. Mis aitab siis palju muretseteda ja nõuda, mis

meist peab saama, kui asi ometi teist ei lähe, kui tema tahab? Sellepärast on kõigeparem, tööd teha ja lasta teda muretseada tulewiku eest.

Ja iseäranis nimetab tema noore põlwe lapsed, kui neid kes weel maja ei pea, ega linnas wahid ep ole, keda meie arwame joutumaks oma tarkuse hoole annud olewat; siis juhatab tema neid kodu ja linnas, kuidas tahab, ja teeb neist, mis ta tahab: et meie dieti näeksite, et tema kõige asja eest muretseb, ja ei taha meile kusagi muud midagi jätta, kui aga tööd. Et meie mitte ei mõtleks, Jumal walitseada üksnes noorte laste üle kiiges, ja lasta juuri oma meelt ja prii tahtmist pruukida; jah, tema juhatab juuri (ütleb ta siin) jo nii wägewaste kui noori: nemad on nooled tema käes, peamad minema ja sõitma, kus ja kuidas ta tahab. Temale on üks puhas: meel ja meeletu, taewas ja maa, noor ning wana, tark ja mõistlik.

Jah, tarkadega ja mõistlikudega käib tema enam ime-likult ümber, ja temal on nendega palju rohkem tegemist, et ta nende nõu ja meelt naeruks teeks ja juhataks neid teist wiisi, kui nemad ettewõtsid. Sellepärast käib see salm nii, et tema mitte lapsi ja ihusugu, keda tema Jumala päranduseks ja andeks nimetab, waid noore põlwe poead, kes jo suured ning mõistlikud on, omas käes peab, nagu wägew mees omad nooled; kui ometi näikse, nagu peaks tema neidsamaid kõigewähem pihus, ja lubaks nende oma mõistust ja meelt neid walitseada, ja nagu oleks tema sel aeal lastehoidja. Kõige hoolega tahab tema meite käest wõtta ja keelada walitsuse ja mure meite enese üle, et peame teadma, kuidas tema üksnes meie üle walitseb ja meie eest muretseb, ja meid lasseb tööd teha ja meite asja toimetada.

Wäga õnnis on mees, kes oma nooletupe nendega täitnud; ei saa nemad häbi sse, kui nemad waenlastega räägiwad wärawa juus.

Tema soowib, et niisugi noori, keda Jumal annab ja tunneb, palju oleks. Sest nenda oleks hea lugu maailmas. Tõsi on ka: peab igawiiši asjo toimetadama, siis peab noort põlwe seda mööda kaswatama ja pidama, kes pärast meid peab maa pääl walitsema ja elama. Otsegu see wägew mees hästi waidleb ja walmistatud on, kelle

tupp täis nooli: nõnda on selle majajärg ja linna eest dieti hoolt kantud, kellel niisugusi noori mehi palju Jumalast antud, sest sääl peab Jumal ise maja, ja hoiab linna.

Uga niisugune suur arm ei jää mitte ilma kiusatusest; sest kus Jumala tahtmine walitseb, sääl peab ka kurati kiusatust olema. Umbust ja mailma ahnus ei wõi seda mitte kannatada, et nõnda õpetataks ja elataks; sellepärast ei jää niisugused majapidajad ja linnad mitte ilma waenlastita, kes neid pilkawad ja naerawad. Uga selle wasto seisab siin kindel tõutus, et nemad wiimaks ometi auuga peawad wõitu saama, ja omad waenlased wärawa suus, see on awalikult, häbisise saatma. Tema ei nimeta aga mitte raudriiet ega sõariista, waid üksnes sõna, ja ütleb: Nemad räägiwad oma waenlastega wärawa suus; otsegu peaks ta ütleva: õpetusega saawad nemad wõitu, sest et see õige on, kui kõwaste ka wastased selle wasto sõdiwad.

Seda tahtsin mina teite armastusele, minu armsad sõbrad Kristuses, maenituseks kirjutada, et teite südamed meiega ühes jeda usinamad oleksid, et ewangelium meie kõikide juures saaks rikkaks ja kasulikuks, igas tarkuses, ja heades tegudes, mille wasto hirmsa umbusu wili, ahnus, nii wägewaste waidleb. Meite armas Jeesus Kristus kinnitagu ja aitagu meid. Sest kui meie weel nõbrad oleme, nõnda et meie mitte ei wõiks muret kõhu tarwiduse pärast mahajätta: kuidas tahame maailma tülitsemist, surma, häbi ja kõik muud õnnetust kanda? Jah, kuidas tahame seisma jääda, kui lord waled waimud meie wasto hakkawad, kes juba praego liikumas ja tõusmas on? Uga Jumal, kõige halastuse isa, kes oma sõna ja teie juures on alganud, hoidku teite meeled ja südamed Kristuse Jeesuse, meite õnnistegija ühemeelises ja selges tundmises, kellele olgu kiitus ja tänu igaweses aegs, Amen.

Dr. Martin Lutheruse maenitsus wäljaspoolisest Jumalateenistusest ja ühest meelest.

Kõikide armaste kristlastele Siiwimaal, nende kirik-
isandatele ja õpetajatele ühes, armu ja rahu Jumalalt,
meite Isalt ja Issanda Jeesuse Kristusest.

Meie peame Jumalat, kõige halastuse Isa ülewäga ja
igal aeal teie pärast tänama, armsad isandad ja sõbrad,
kes teid oma armu äraarwamata rikkuse järel on wiinud
oma sõna waranduse juure, kus sees teil on tema armsa
Poega äratundmine, see on: teite elu ja õnnistuse kindel
pant, mis taewas saab olema, ja walmis kõikidele, kes
otsani kõikumata seisma jääwad puhta usu ja põlewa ar-
mastuse sisse. Nagu meie ka loodame ja palume, et teid
meiega ühes halastaja Isa wõtaks hoida ja ühes meeles
täielikult teha tema armsa Poega Jeesuse Kristuse, meite
Issanda näu sarnatseks, Amen.

Mulle kuulutati ustawate tunnistus-meeste läbi, nagu
oleks ka teie seas tõusmas usu-salkusid ja lahutusid, sest et
mõni teite õpetaja mitte ühel kombel teistega ei õpeta ega
tee, waid et igaühel tema oma meel ja nõu näikse kõige
parem olewat. Ja meie ei arwa mitte ekswat, kui mõtleme,
et meite lugu mitte ei saa parem olema kui Korintlaste ja
teiste Kristlaste lugu püha Pauluse aeal oli, millal ka
Kristuse rahwa seas olid liikumas usu-salgad ja lahutusel.
Nõnda kui püha Paulus ise tunnistab ja ütleb (1 Kor.
11, 19): Salkumised ja segased õpetused pea-
wad teie seas olema, et need kes kõlbawad,
wõiksid teie seas awalikult saada. Sest saada-
nal ep ole sest küll, et tema maailma würst ja jumal on,
tema tahab ka Jumala laste seas olla, Siob 1, 9; Ja
käib ümber kui mõiraja lõukoer, ja otsib, keda
tema wõiks äraneelda. 1. Peetr. 5, (8.).

Säält tuleb rahwa sekka kaebdus ja ekswused, et weldakse:
Keegi ei tea poolesgi, mis ehk kelle poole tema peab hoidma;

ja igatsjewad kõik, et ometi igalpool teesama wiis ja kumme õpetatakse ja peetakse. Selle pärast peeti ka ennewanast conciliad (nõukogud), ja nõnda sääti mõnesugune wiis ja säädus, et kõik hulka ühel kombel rajada ja pidada, millest jälle pärast on paljad hinge-kõied ja usu pahandused sündinud, nõnda et mõlemal poolel suur kahju, ja waimulikufi õpetajaid waja on, kes neis asjus oskaksid ise alandlikud olla ja rahwast juhutada.

Sest kui ühesugune wiis üleswõetakse ja säätakse, siis toetakse selle pääle ja tehakse teda sääduseks, mis hädaste tarwis pidada, usu priiuse wasto. Kui aga midagi ei põhjendata ja sääta, siis mindakse ja tehakse nii palju usufalkusid, kui palju päid on; mis jälle kristliku ühewiisi ja ühemeelse wasto on, millest püha Paulus ja Peetrus nii sagedaste õpetawad. Selle tarwis on aga kõige paremal kombel rääkida, mis iial wõimalik, kui ka kõik ei taha nõnda minna, kuidas meie kõneleme ja õpetame.

Ja esmalt loodan mina, et teie juures usu-, armastuse- ja ristioõpetus, ning Kristuse tundmise summa ehk päätükid alles puhtad ja terwed on, nõnda et teie teate, kuidas teie omas südame tunnistuses ennast peate Jumala poole hoidma. Küll ka sellesama õpetuse ühemeelse wasto saab jaadan sõdima: jah, wäljaspidiste lahutuste läbi Jumala-teenistuses püüab tema sisse pugeda ja ka waimu- ning usu-falkusid kaswatada; nagu tema wiis on, kes siitfaadik nii mitmes ekssi-usus wäga osaw olnud.

Sellepärast, otsegu püha Paulus oma usu-falkudele tegi, nõnda teeme ka meie omadele. Wäega es wõinud tema mitte keelda, kästudega es tahtnud tema ka mitte sundida, waid sõbraliku maenitsusega kutjus ta tagasi. Sest kes heal meelel maenitsuse läbi jeda maha ei jäta, ega see poolesgi maha ei jäta, kui kästakse. Nõnda ütleb tema aga Wilip. 2, (1. 2. 3. 4): Kui teil nüüd mingisugust maenitsust on Kristuses, kui mingisugust armastuse rõõmustamist, kui mingisugust Waimu osajamist, kui mingisugust südamelikku halastust ja ärrast meelt, siis täitke minu rõõm, et teie wõtate ühemeelised olla, ja ühesugust armastust pidada, kui üks hing ja kui

ühes meeles. Ärge tehke ühtegi, ei riiu ega tühja auu pärast, waid arwage alanduse läbi üks teist ülemaks, kui iseennast; ärgu waatagu ükski see pääle, mis tema oma kasuks tuleb, waid igauks waatagu ka see pääle, mis teiste kasuks tuleb. Ja lisab sinna juure näituseks Kristuse, kuidas tema ennast igauhe sulaseks tegi, et Jfale sõnatuulelik oleks.

Nõnda maenitfen mina ka esmalt teite õpetajaid nende sama püha Pauluse sõnadega, et nemad hästi tähele paneksid kõik seda wara, mis meil Kristuses on, troosti, maenitjust, waimu, armastust ja halastust, ja selle kõrwas Kristuse elu; ja et nemad kõige selle auuks ja tänuks nõnda endid hoiaksid, et ühel wiisil ja ühel meelel oleksid ja jääksid, ja waataksid kui kawalaste saadan tühja auu läbi jässe murrab, mis iseäranis kahju teeb, ja kõige enam neid kiusab, kelle käes sõna ammet on, mida nemad parem ei wõi pidada, olgu siis, et igauks iseennast kõige enam põlgab ja kõige alamaks arwab, teisi aga ülemaks, ja nagu Kristus Suuka Ewangeliums (14, 18.) õpetab: alama paika kutsutud pulmaliste jekka mahaihtub.

Et nüüd küll wäljaspidised Jumala-teenistuse wiisid, nagu misja, laulmise, lugemise, ristimise wiisid, õnnistuseks tarwis ei ole; siiski ep ole see mitte kristlik, selle pärast tülikseda, ja waest rahwast ekfitada, kui ometi palju enam waja on, inimeste kasu nõuda, kui ise oma meelt ja mõtet. Sellepärast palun mina nüüd teid kõiki, minu armsjad isandad, andku igauks omas meeles järge, ja tulge sõbralikult kokko, ja wõtke ilusaste nõuaks, kuidas tahate neid wäljaspidisid asju pidada, et nad teie juures teite maal oleksid ühesugused ja ühewiisised, ja mitte nõnda lõhutud, et neid siin teisiti ja jälle jälle teisiti peetakse ja seega rahwast segatakse ning pahandatakse.

Seft (nagu öeldud), et küll wäljaspoolised wiisid (ehk jäänused) priid on, ja wõiksid muudetud saada usu mõõduga mõotes kõikis paikus hea südametunnistusega igal tunnil kõikide inimeste läbi, siiski teil ep ole mitte priiust, armastuse mõõduga mõotes, seda oma priiuse järel teha; waid teite kohus on tähele panna, kuidas asi waele rahwale meele

pärast ja parandamiseks on; otsegu püha Paulus ütleb 1 Kor. 14, (40): Kõik sündku teie seas auusaste ja wiisi pärast. Ja 1. Kor. 6, (12.): Kõik on mull luba teha, aga kõigest ei ole kasu. Ja 1. Kor. 8, (1.): Tundmine teeb uhkeks, aga armastus parandab. Ja nagu tema sääl neist kõneleb, kellel on usu ja priiuse tundmine, ja ometi mitte ei tea, kuidas neil peaks see tundmine olema, sest et nemad seda ei tarwita rahwa parandamiseks, waid oma mõistuse kiituseks.

Kui nüüd teie rahwas selle juures meelt pahandab, et teie nii mõnda mitmesugust wiisi tarwitate ja selle läbi segaseks saab, siis ei aita teie wabandus mitte: Wäljaspidine asi on jo prii, mina tahan omal pool teha mis minu meele pärast; waid teie kohus on tähele panna, mis teised sest mõtlewad, ja niisugust usu priiust jüdames hoida, ning ometi sääl juures ennast ligimese heaks ja paranduseks teenistusele sundida. Otsegu ka Paulus Room. 15, (12) ütleb: Igaks meist olgu ligimese meele pärast tema heaks, see on paranduseks. Sest meie ei pea mitte iseeneeste meele pärast olema; sest ka Kristus isegi ep ole mitte oma pärast kannatanud, waid meie kõikide pärast.

Ometi peab iga õpetaja sääl juures ikka agar olema ja rahwast wästmata ja hoolega õpetama, et nemad mitte ei arwaks, seesugune ühetahuline wiis olla kui üks tarwiline käsi, nagu peaks ta nõnda olema, ja nagu ei tahaks Jumal teda mitte teifiti; waid peab neile üttelema, et see üksnes sellepärast sünnib, et neid selle läbi parandada ja hoida, nõnda et kristliku rahwa ühendus ennast ka niisugustes wäljaspoolistes asjades (mis muidu oma pärast tarwis ei ole) ilmutaks. Sest et küll Jumala-teenistuse korda ja kombid hingele ja õnnistuseks tarwis ei lähe, nad aga ometi kasulikud ja waja on näitlikult rahwast juhutada: siis ei pea neid ka mitte suuremaks puhuma ja pidama, kui et nemad inimeste keskel hoiawad ühendust ja rahu. Sest Jumala ja inimese keskel teeb usk rahu ja ühendust.

Seda olgu õpetajatele wõeldud, et nemad tähele paneksid armastust ja õigust rahwa kohta, ja ei pruugiks mitte usu priiust, waid armastuse orjust ehk allasheitmist rahwa kohta, usu priiust aga hoiaksid Jumala kohta.

Et tehke siis ja pidage Jumala-teenistuse kord, laulge ja lugege ühel wiisil ja ühel kombel, nii hästi ühes kui teises kohas, sest et näete, inimesed tahta ja tarwitada nõnda, et nemad teie läbi mitte ei saaks ekstitatud, waid parandatud. Sest nende parandamiseks olete teie jään, nagu püha Paulus ütleb (2. Kor. 10, 8.): Meelewalid on meile antud paranduseks, ja ei mitte ärarikkumiseks. Kui teie mitte ei tarwita seesugust üht wiisi, tänage Jumalat selle eest; rahwas tarwib teda. Mis olete teie aga muud, kui rahwa abimehed? Otsugu püha Paulus ütleb 2. Kor. 1, 24: Meie ei ole mitte isandad teie usu üle, waid meie oleme teie rõõmu abimehed Jeesuse Kristuse pärast. (2. Kor. 4, 5.)

Selle wasto palun mina aga ka rahwast, et nemad üht kommet peaksid, ja mitte imeks ei paneks, ku parteid ja lahutused, wiisid ja õpetused fissjetungiksid. Sest kes wõib kuratit ja tema omaksid keelda? Sina pead jo teadma, et ikka kaswab umbrohtu õige seemne wahel, nagu seda kõikide põldude pääl Jumala tegu tunnistab, ja Kristus ewangeliumis kinnitab, Matt. 13, (25). Ja jälle, rehealusel ei pea mitte üksnes puhast wilja olema, waid selle seas ka lesti ja haganat. Ja püha Paulus ütleb (2. Tiim. 2, 20.): Ühes kohas ei ole mitte üksipäinise riisto auuks, waid ka auutamaks asjaks; mõnest süüakse ja juuakse, teistega kantakse ning pühitakse sõnnikut ja kõik rooja. Nõnda peawad kristlaste seas olema ka parteisid ja mõnemeelisi waimusid, kes usku ja armastust pöörwad, ja rahwast ekstitawad. Kui nüüd keegi pere tahaks ennaft lasta ekstitada, et majas ep olla paljaid hõbe peekrid, waid leiaks mõnda peldikut ehk potti, ja ei tahaks seda kannatada: mis sest saaks? Kes wõib maja pidada ilma roojase riistata?

Nõnda ei lähe ka ristirahwa seas mitte, et jään oleks paljaid auu asjo, waid meie peame auutumaid asjo oma keskes kannatama, nagu püha Paulus ütleb (1. Kor. 11, 19): Segased õpetused peawad teie seas olema. Jah, sest peate, minu armsad sõbrad, äratundma, et Jumal teie juures on õige sõna ja Kristuse tundmise annud, kui teie leiate parteisid ja lahutusi. Sest siis kui olite paapsti usulised, jättis saadan teid tõeste rahule; ja kui teil praego

alles paljad wale õpetajad oleksid, ega tema teid mitte palju ei kuulaks parteidega. Aga et nüüd Jumala sõna õige seeme teie juures on, ei wõi ta seda mitte jätta, peab ka oma seemne selle jekka külwama, nagu tema siin ülewal meie juures möllaja waimude läbi teeb. Ja Jumal katsub teid selle läbi, kas tahate küll kindlaste seisma jääda.

Seda enam peate mõlemad, teie ja teite õpetajad, kõige hoolega püüdma, et kõik ühel meelel korda lähets, ja Jeesu-gune kurati tegu keeldud saaks. Sest sellepärast paneb Jumal seda saadana pääle, et meil asja oleks, ennast ühes meeles harjutada, ja et nõnda need, kes kindlad on, awalikuks saaksid. Sest kui meie küll kõigesuuremat hoolt seks pruugime, tahab siiski palju parteisid ja lahutusid jääda. Nõnda ka püha Paulus, kui ta 2. Tiim. 2, (20) ütleb, et ühes majas auu ja auta asjo olla, lisab warsti 21. salmis juure: Kui nüüd keegi neist sinatstist iseennast puhastab, see on üks auuks pühitsetud astja, ja Issandale hästi tarwis ja kõige hea tegudele walmistatud.

Seesinane minu truu maenitsus wõtke, armsad sõbrad, lahkestest wasto ja awitage, nii palju kui wõimalik, et selle järel tehakse. Seda on teil tarwis ja kasulik, ja Jumalale, kes on teid oma walgusele kutsunud, auuks ja kiituseks. Aga meite armas Issand Jeesus Kristus, kes teie seas oma teu on alganud, kaswatagu seda armuga, ja lõpetagu teda oma tulemise päewaks, et teie meiega ühes wõiksite rõõmuga tema wasto jooksta, ja igatweste tema juure jääda, Amen. Paluge meie eest.

Wittenbergis, laupäewal pärast Kolmainu Jumala püha, a. 1525 (17. Juunil).

Lutheruse kiri Riia linna raekogule.

Armud ja rahu Kristuses. Auusad hooljad armsad isandad ja sõbrad. Mina olen M. Johan Lohmuller'i, teite linna sündikuse ja saadiku sõnume neis asjus, mis praego teite linnasje ülempiiskopi pärast puutub, kõige hoole ja usinusega kuulnud, pääle selle seda kontrakti näinud, mis tema ligi toonud. Sedasama on tema minule, ka M. Wilip-pusele (Melanchthonile) ja teistele, näitnud ja palunud

tunnistuse anda, mis meie sest arwame, nagu tema teile . . . küll saab laiemalt jutustama, et teie . . . tema truui ja hoolsat käsutäitmist tõeste äratunneksite. Nõnda arwame meie, et seegune kontrakt kuue aasta pääle wäga hea olla, ja paneme ühtlasi imeks, et tema seda nii kauaks on korda saatnud, ja oleks see küll palju kitsamaks ja nõdremaks jäänud, kui tema meite käest oleks enne nõu küsinud. Sellepärast on minu sõbralik palwe, et teie kogudusega ühes wõtaksite niisuguse talituse heal meelal wasto ja järele waataksite, et seesugune leping teie heaks peetud saaks, ja küll Jumal, kes seda nii kauniste on alustanud, saab seda wiimaks ilusaste lõpetama, kui meie hoolega palume. Palju wet saab need kuus aastat mööda woolama, igal päewal on oma nõu, ja ep ole piiskopil mitte kerge, (seda) ette wõtta, sest et keisril ja riigil toimetusi küll on. Hästi on näha, mis Ungari ja Taani kuningate juures tehakse. Ka olen mina näinud, kuidas nimetatud W. Johan Bohmuller Preiissi hertsogi kirjad teie tarwis kirjutanud, hästi ja ilusaste kätte muretsenud ja annud on, mis, kui Jumal tahab, ei pea waewaks olema. Seda tahtsin ma teile . . . teada anda, et asja oleks, teie omaksid rahu ja troosti poole ärritada. Kristus, meite Issand, olgu teie kõikidega, Amen. 31. Augustil 1529. Teite truu

Martinus Luther.

Tallinna linna auuliku ja targa pürgemeistrile ja raeko-
gule, minu heameeleliste isandatele ja sõbradele
Siwimaal.

Armu ja rahu Kristuses, auulikud, targad, armsad isandad. Teite soowi järel olen mina magistri Henrikü Hamel'iga katsunud kaupa teha, aga tema paneb wäga kangeste seesuguse ammeti wasto, ja mõtlewadgi mõned, teda olla niisuguse ammeti tarwis alles õige noor, ep olla jaks mitte küll harjunud ja wilunud, miks tema siis ka Teid . . . sõbralikult tänab. Mina olen aga ühe teise järele kuulanud, aga ep ole praego meie juures mitte kedagi leidnud, kes jaks kõlbab, loodan siiski, et mõni peaks siia tulema. Kui see siis Teite . . . meele pärast on, tahan mina selle eest hoolt

kanda. Siiti tarwis lähets aga ja oleks hea, et teite linna mõnda noort meest ülikoolis peaks, ja nimelt olen ma seda Joachimi selle pärast maenitsenud, et teil enesel oma mehi oleks. Siis palus tema mind ka, et mina Teile . . . seda kirjutaksin ja tema eest paluksin, et Teie võtaksite teda kolm aastat siin ülikoolis pidada ja tema eest muretseada, sest et tema asemel küll teist olla; sellepärast palun mina, et Teie . . . paneksite aea tähele, kuidas mehi igal pool wähe on, ilma kellela ometi wõimalik ei ole, Jumala riiki ja auu kaswatada, nagu mina seda ka Teile, . . . poolt kindlaste loodan. Mina tänan Teid südamelikult kõrbi nahlade kingituse eest. Jääge nüüd Jumalaga, kes oma tegu teie sees on alustanud, see hoidku seda armulikult ja kinnitagu teda rohkesti. Amen. 3. Mail 1531. Martinus Luther.

(Pärast seda weel kiri lehekese pääl, mis üleweel kirja külge pistetud).

Siin on ka teite linna endine õpetaja Matthaus Roester olnud, see oleks teite maale hea, nõuab aga unitwersitadi kooli õppimiseks abi. Teda annan mina teite hoole.

Tallinna linna auuliku ja targa pürgemeistrile ja raekogule Riitwimsal minu heameeleliste isandatele ja sõbradele.

Armu ja rahu Kristuses, auulikud, targad, armsad isandad ja sõbrad. Siia tuleb M. Hermannus Gronaw, kes teite kirja läbi on koolmeistriks kutsutud, see on minu käest soowinud selle kirja Teile. Sellepärast annan mina sedasama Teile . . . hoole, ja palun, et Teie kõige truusega kooli edasi aitate ja tema eest küllalt hoolt kannate. Sest Teie näete, et igal pool õpitud meestest juur puudus on, ja aeg ning häda nõuawad wäga, et lapsed hoollega kaswatataks, mille ammeti pääle see M. Hermannus õpetatud ja osaw on, ja seda wististe hästi ja truuste saab talitama, kui tema tarwilise palga omaks ülespidamiseks teie juures saada wõib, nagu mina ka loodan, et tema Teiest mitte efsiti ei mõtle. Kristus meite Issand, andku siis ja kõige teite teule oma armu, et see rohkesti wilja kannaks tema kiituseks ja auuks, Amen. Wittembergis 7. Augustil 1532. Doctor Martinus Luther.

Auuliku ja targa pürgemeistri isandale ja raekogule Tallinnas, minu heameeleliste isandatele ja sõbradele.

Armud ja rahu Kristuses, auulikud ja targad armsad isandad. Meie oleme siin Wittembergis teie kutsjutud piiskopi, Nikolaus Glossen'i isanda, katsumud ja Jumala õpetuse licentiaatiks teinud, kus juures meite armuline . . . kuurwürsti isand muu nelja hertsogiga ühes oli, ja see on mitme kõikuwa asja pärast selle aea loul tarwis. Seesama tuleb nüüd tenna ja saab kõigest sest sõnumet tooma. Mina annan teda kõige truusega Teie . . . hoole, andku Jumal temale ja kõige Teie kristliku kogudusele, et teie mitte üksnes kindlaks jääte ja puhtaks tema pühas sõnas, waid et teie ka ikka jõudsaate kaswate ning mitme teisele kasuks olete, Amen. Et wõtke teda siis wasto, teie kirja järel, ja kuidas Teie tema wasto, ning tema Teie wasto peab olema, teate Teie isegi Jumala armust. Nüüd annan Teid Jumala kindla hooleks, Amen. Wittembergis 9. Juulil 1533. Martinus Luther D. theol.

Riia linna auuliku, hoolsa pürgemeistri ja nõumehe isandatele Liwimaal, minu heameeleliste heade sõbradele.

Armud ja rahu, auulikud, hooljad, armsad isandad M. Engelbertus on, teie kirja ettenäites, minult tunnistust palunud. Selle järel on tema, niipalju kui mina tema kirjast näinud, esiteks kristliku puhta õpetuse õige tundja, weelgi kõikide usu-lahutuste wastane, nõnda et mina teda ses ilmalaitmataks ja kõlbawaks arwan, teiseks on tema ka kui waga auusa waimuga mees meite juures tutaw, kolmandaks ka keeldes küllalt õpitud. Kas tema aga suusõnaga osaw on jutlust tehes ja õpetades, seda mina ei tea mitte, sest ma pole teda kuulnud. Arwan ka, et teie seda ise oma keskes paremine teate, sest et tema, nagu ta juttustab, teie juures ühe wahel on seda harjunud. Sellesama M. Engelbertuse annan mina teie helduse ja sõbraliku tahtmise hoole. Ja nüüd jääge Jumalaga, Amen. Neljaspäew pärast Pärtli päewa (26. Augustil) 1540. Martinus Lutherus D.

Fl 883
Luther